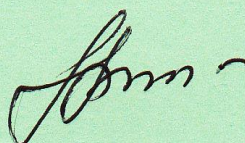

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

ВОЙТЕНКО СЕРГІЙ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 796.085:37.015.3

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ РЕГУЛЯЦІЇ
СПІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТИВНИХ КОМАНД
ІЗ РІЗНИМ ТИПОМ ВЗАЄМОДІЇ**

24.00.01 – олімпійський і професійний спорт

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з фізичного виховання та спорту

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному науково-дослідному інституті фізичної культури і спорту, Міністерство молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
Колосов Андрій Борисович,
Державний науково-дослідний інститут фізичної культури
і спорту, завідувач лабораторії поточного
та оперативного контролю підготовленості спортсменів
збірних команд

Офіційні опоненти: доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор
Лісенчук Геннадій Анатолійович,
Національний університет фізичного виховання і спорту
України, професор кафедри футболу;

кандидат наук з фізичного виховання та спорту
Мельник Валерій Олександрович,
Львівський державний університет фізичної культури,
доцент кафедри спортивних та рекреаційних ігор

Захист відбудеться «28» листопада 2017 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д № 829.01 Львівського державного університету фізичної культури (79007, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського державного університету фізичної культури (79007, м. Львів, вул. Костюшка, 11).

Автореферат розіслано «26» листопада 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А. С. Вовканич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вивчення якісних характеристик спільної діяльності спортивних команд традиційне в переліку найактуальніших проблем спортивної науки та практики (Г. В. Проценко, 2010; Ж. Л. Козіна, 2010; Шеріф Сархан, 2012; Д. О. Казаков, 2014). Аргументом та водночас свідченням того є розширення репертуару групових видів, що ініціюється міжнародними спортивними федераціями. Як результат – збільшення представництва командних видів змагань у програмах Ігор літніх та зимових Олімпіад, чемпіонатах світу, континентальних першостей. На Іграх XXXI літньої Олімпіади в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) з 306 видів змагань 84 відбулися в міжкомандному форматі. В оновленій програмі Ігор XXXII літньої Олімпіади в Токіо, передбаченій рішенням Міжнародного олімпійського комітету, кількість таких видів збільшиться ще на 11. Натомість кількість командних дисциплін на Іграх XXIII зимової Олімпіади в Пхьончхан (Республіка Корея) збільшиться порівняно з минулими на 4 комплекти нагород та становитиме 29 дисциплін. Отже, кожна четверта літня олімпійська дисципліна та кожна третя зимова передбачатимуть певний формат спортивної взаємодії, ефективність побудови, здійснення якої впливатиме на спортивний результат.

Взаємодія партнерів у спортивних командах, як відомо, має різні форми організації: взаємопов'язану, синергічну, послідовну та індивідуальну (Т. Т. Джамгаров, Л. І. Уманський, 1982). Проте відмінності у психолого-педагогічних підходах щодо розвитку та регуляції спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії наразі не стали предметом спеціального дослідження. Зокрема, належна організація факторів взаємодії спортсменів (взаєморозуміння, зіграність, командна довіра та ідентичність, спільність мети та мотивів тощо) здебільшого є визначальними чинниками для досягнення поставлених командою завдань. Як стверджують науковці (Я. Л. Коломинський, 2000; Г. А. Лісенчук, 2003; Г. В. Ложкін, 2003; Ю. А. Коломійцев, 2004; В. М. Платонов, 2004), ефективність регулятивних дій тренера часто має вирішальне значення для досягнення високого спортивного результату. Отже, постає проблема розроблення психолого-педагогічних засобів, спрямованих на розвиток та регуляцію спільної діяльності спортивних команд із урахуванням різних типів взаємодії.

Місце спільної діяльності та факторів, що зумовлюють її ефективність у спорті, визначено завдяки вивченню широкого кола феноменів, серед яких найбільш дослідженими є психологічна сумісність (Е. Ю. Дев'яткіна, 2005; С. С. Бринзак, 2009; Г. В. Проценко, 2010; М. В. Шлємова, 2011), гомо- та гетерогенність складу учасників команди (М. Белбін, 2003; П. Л. Хасіна, 2011), лідерство в спорті (Р. С. Уенберг, 2001; Ю. А. Коломійцев, 2004; Т. J. Herpler, 2008; І. І. Смоляр, 2011), мотивація групової діяльності (Ю. А. Коломійцев, 2004; О. М. Савіченко, 2009; С. Г. Єлізаров, 2011; Н. Г. Самойлов, 2012), спрацьованість (Г. Д. Бабушкін, Є. В. Кулагіна, 2001; Е. Ю. Дев'яткіна, 2005), спілкування та взаємодія в системах «спортсмен-спортсмен», «спортсмен-тренер» (Р. М. Загайнов, 2001; Г. В. Проценко, 2010; В. О. Мельник, 2012), конфліктність у спортивному колективі (Т. В. Петровська, О. І. Кудерміна, 1997; Г. В. Ложкін, 2000, 2003; О. І. Бузнік, 2002), командна згуртованість (А. V. Carron, 2002; К. Фопель, 2003; Шеріф Сархан, 2012; Н. Г. Самойлов, 2012), психологічний та

соціально-психологічний клімат спортивної команди (Ю. А. Коломєйцев, 2004; Кенані Слім Бен Ріда, 2005; Д. О. Казаков, 2014), колективна суб'єктність спільної спортивної діяльності (Г. В. Ложкін, 2005; А. Б. Колосов, 2010), надійність групової діяльності (О. С. Чернишов, 2002; С. В. Саричев, 2007), індивідуалізація підготовки спортивної команди (Ж. Л. Козіна, 2010).

Водночас, попри вагомі наукові досягнення в зазначеній проблематиці, малорозробленими залишаються методичні аспекти діагностики, розвитку та контролю ефективності спільних змагальних (тренувальних) дій. Дефіцит засобів регуляції спільної діяльності спортсменів є фактором дисбалансу розподілу уваги спортивного педагога в системі «індивідуальність – група», створюючи підстави для редукції ефективності спортивної самореалізації, розвитку та регуляція якої окреслює науковий та прикладний інтерес нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано згідно зі Зведеним планом у галузі фізичної культури і спорту на 2011–2015 рр. Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України з теми 2.14 «Організаційно-методичні основи педагогічного і психологічного забезпечення підготовки збірних команд України» (номер державної реєстрації 0111U001726); науковим проектом «Ресурсне забезпечення системи підготовки спортсменів в олімпійському спорті» (номер державної реєстрації 0113U004034), який затверджено Міністерством освіти і науки України на 2013–2014 рр.

Роль автора у виконанні зазначених тем полягала у визначенні характеру спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, рівня кваліфікації, обґрунтуванні авторської програми розвитку групової ефективності спортивної команди, її перевірці та впровадженні у практичну діяльність.

Мета дослідження – підвищення ефективності психолого-педагогічних засобів регуляції спільної діяльності спортивних команд.

Завдання дослідження:

1. Вивчити сучасні наукові підходи підвищення ефективності регуляції спільної спортивної діяльності.
2. Визначити характер спільної діяльності в спортивних командах із різним типом взаємодії.
3. Установити відмінності спільної діяльності спортсменів різних кваліфікаційних груп.
4. Перевірити ефективність авторської програми регуляції спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-взаємопов'язаного типу взаємодії).

Об'єкт дослідження – спільна спортивна діяльність кваліфікованих спортсменів.

Предмет дослідження – ефективність спільної діяльності кваліфікованих спортсменів у командах.

Методи дослідження: аналіз наукової та методичної літератури з проблеми дослідження для виявлення, узагальнення й систематизації теоретичних підходів, емпіричного та практичного досвіду з проблеми дослідження; експериментальні: педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний), анкетування, психодіагностичне тестування за допомогою методик, на основі яких досліджено якісні показники спільної діяльності спортивних команд та доведено ефективність

формульованого експерименту; методи математичної статистики: непараметричний дисперсійний аналіз, кореляційний аналіз, аналіз середніх величин, факторний аналіз, ранжування результатів, аналіз зсуву показників, оцінювання відмінностей груп.

Наукова новизна одержаних результатів:

- *уперше* теоретично обґрунтовано та експериментально операціоналізовано регулятори ефективності спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, зокрема процеси розвитку групових феноменів: ідентифікації, суб'єктності, самооцінки, розподілу ролей, організованості та взаємодії;
- *уперше* отримано наукові дані про відмінності спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, груп спортсменів різної кваліфікації;
- *уперше* обґрунтовано авторську програму регуляції спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-взаємопов'язаного типу взаємодії);
- *удосконалено* понятійний апарат для визначення організаційно-процесуальних сторін групової ефективності спортивної команди та її регуляторні функції в межах спільної діяльності спортсменів;
- *набули подальшого розвитку* методи оцінювання групової ефективності спортивної команди як засобу діагностики та контролю ефективності спільної діяльності спортивних команд;
- *набули подальшого розвитку* наукові дані про феноменологію спільної діяльності спортивних команд та її специфіку в спортивних командах із різним типом взаємодії та рівнем кваліфікації.

Практичне значення отриманих результатів: перевірено ефективність авторської програми регуляції спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-взаємопов'язаного типу взаємодії); проведено порівняльний аналіз показників спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, спортсменів різних кваліфікаційних груп; адаптовано та доведено валідність та надійність опитувальника групової ефективності спортивної команди. Отримані дані запропоновано ввести в навчальні програми «Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації», «Спортивно-педагогічне вдосконалення», «Теорія і методика спортивної підготовки», «Фізичне виховання».

Упровадження результатів дослідження відбулося в процесі підготовки спортсменів Національної збірної команди України з фехтування на шаблях серед жінок, Національної збірної команди України з хокею на траві, волейбольного клубу «Вінниця» (суперліга, чоловіки), збірної команди Вінницької області з легкої атлетики та комунального закладу СДЮШОР імені Юлії Рябчинської з веслування. Також упроваджено в навчальний процес Інституту фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету, що підтверджено відповідними актами та довідками впровадження.

Особистий внесок автора полягає у визначенні актуальності вибраної теми, формулюванні мети й завдань дослідження; організації та проведенні констатувального та формульованого експериментів; аналізі та узагальненні отриманих результатів; валідізації опитувальника оцінювання групової ефективності спортивної команди; перевірці ефективності авторської програми регуляції спільної

діяльності спортивних команд; формулюванні висновків та практичних рекомендацій; оформленні дисертаційної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, експериментальні дані та висновки дослідження апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях і конгресах: «Фізична культура, спорт та здоров'я нації» (Вінниця, 2011, 2014, 2016), «Olympic Sports and Sport for All» і «Sport, Stress, Adaptation» (National Sports Academy «Vassil Levski» (Софія, 2012), всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Деструктивні емоційні стани учнів: генеза, психологічні механізми, профілактика та корекція» (Вінниця, 2012), «Здоров'я, фізичне виховання і спорт в умовах сьогодення» (Хмельницький, 2012), міжвишівському круглому столі «Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів» (Вінниця, 2014), регіональній науково-практичній конференції «Розвиток особистості в освітньому процесі: психодіагностика, психокорекція та формування» (Вінниця, 2015).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 1 навчально-методичному посібнику, 15 наукових публікаціях, 8 з яких – у наукових фахових виданнях, з них 5 публікацій – у виданнях, які належать до переліку міжнародних наукометричних баз.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та 10 додатків. Текст дисертаційної роботи викладено на 168 сторінках, він містить 49 таблиць, 3 рисунки. У роботі використано 276 джерел, з яких 49 іноземні.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, методологічні та методичні підходи, організацію дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичну та практичну цінність роботи, висвітлено відомості про апробацію та впровадження отриманих результатів, подано дані про структуру роботи.

Перший розділ «**Теоретико-методичні підходи дослідження спільної діяльності в спорті**» присвячено аналізу теоретичних робіт і експериментальних досліджень, які стосуються різних аспектів проблеми. Досліджено загальнонаукові підходи щодо вивчення спільної професійної та спортивної діяльності, виокремлено її структурні елементи, проаналізовано фактори та інтегративні детермінанти ефективності спільної діяльності спортсменів, виокремлено методичні підходи щодо регуляції спільної спортивної діяльності.

Аналіз літературних джерел з проблеми дослідження встановив існування різних поглядів та концептуальних підходів щодо розвитку якостей спільної діяльності спортсменів, які глибоко вивчали вітчизняні й зарубіжні науковці (Р. Уейнберг і Д. Гоулд, 2001; А. Carron, 2002; R. Belbin, 2003; А. В. Родіонов, 2004; А. Л. Журавльов, 2005; S. Jowett, 2007; Ж. Л. Козіна, 2010; D. Feltz, 2011; Шеріф Сархан, 2012 та ін.).

Проте, незважаючи на активну увагу наукових груп до командних дисциплін, наявні результати не повною мірою задовольняють потреби спортивних психологів в оцінюванні групової ефективності, визначенні факторів, що її регулюють.

Зазначено, що ідея вивчення групової ефективності з'явилася як функціональне розширення індивідуальної ефективності, хоч і не еквівалентне сумі індивідуальних самоефективностей групи (А. Бандура, 2001). Групова ефективність поєднала самосприйняття учасників групи щодо можливостей її дій, взаємодії між членами групи для досягнення загального успіху. Водночас феномен групової ефективності почали розуміти як переконання групи у власних можливостях організувати й виконувати спільні дії, необхідні для досягнення результату.

Ефективність спільної діяльності спортивної команди ми визначаємо як консолідований результат взаємодії складноорганізованих взаємопов'язаних компонентів спільної діяльності з утворенням цілісної системи, унікальність організації якої детермінує низку функціональних параметрів групового суб'єкта та визначає якість спільних дій. Основними показниками, що зумовлюють якість спільних дій спортивної команди в нашому дослідженні, є групові: ідентичність, суб'єктність, ролі, взаємодія, організованість і самооцінка.

У процесі теоретичного аналізу результатів дослідження спільної діяльності спортивних команд, які детермінують групову ефективність та визначають загальну результативність, ми побудували топологічну схему зв'язків «спільна діяльність – групова результативність» (рис. 1).

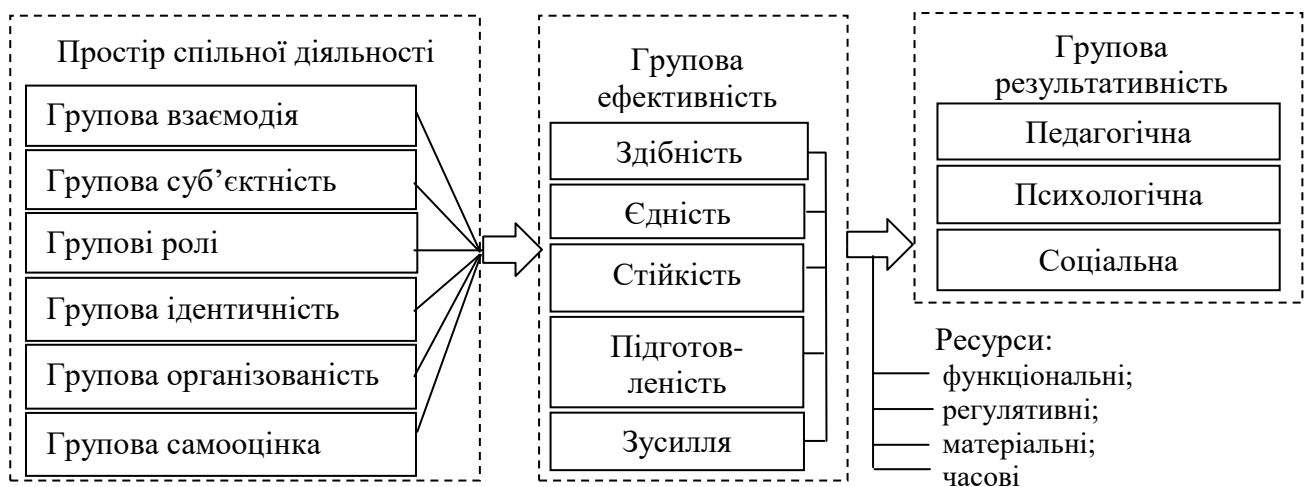

Рис. 1. Топологія групової ефективності спортивної команди в просторі «спільна діяльність – групова результативність»

У результаті теоретичного аналізу визначено основні напрями психолого-педагогічного втручання, що можуть корегувати та розширювати можливості спільної спортивної діяльності. Охарактеризовано внутрішньогруповий механізм підвищення групової ефективності як один із найважливіших аспектів формування та розвитку спільної діяльності спортивної команди.

У другому розділі «**Методи та організація дослідження**» представлено та обґрунтовано систему взаємопов'язаних та взаємодоповнювальних методів, використаних для розв'язання завдань дисертаційної роботи. Вибір методів

визначено необхідністю комплексного вивчення дослідженого феномену, отримання достовірних даних, їх коректної математичної обробки.

Дослідження здійснювалося чотирма етапами.

На *першому етапі* (2011–2012) проаналізовано та узагальнено відомості наукової та методичної літератури з проблеми дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет й програму здійснення експерименту. Дібрано та апробовано методики для дослідження спільної діяльності спортивних команд.

Під час *другого етапу* (2012–2013) проведено констатувальний експеримент із використанням анкетування, психодіагностичного тестування для виміру процесів групової самооцінки, ефективності, рольового репертуару, організованості, взаємодії, ідентичності, суб'єктності спортивної команди, у результаті якого було отримано новітні експериментальні дані про змістовну організацію спільної спортивної діяльності. У дослідженнях взяло участь 325 спортсменів, серед них 260 чоловіків та 65 жінок із 15 видів спорту. Дослідження проведено на базах вищих навчальних і навчально-спортивних закладів. Комплектування експериментальних груп здійснено за типом спортивної взаємодії та рівнем спортивної кваліфікації.

Третій етап дослідження (2013–2014) був спрямований на вироблення ефективних методів та прийомів регуляції спільної діяльності спортивних команд; проведення та узагальнення результатів формувального експерименту; встановлення ефективності авторської програми, спрямованої на регуляцію спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-взаємопов'язаного типу взаємодії); розробку практичних рекомендацій щодо впровадження запропонованих підходів для суб'єктів спортивної та спортивно-педагогічної діяльності; апробацію основних результатів дослідження на науково-практичних конференціях, спеціалізованих семінарах та міжнародних конгресах, а також публікації основних матеріалів дослідження в спеціалізованих виданнях, затверджених ДАК України.

На *четвертому етапі* (2015–2016) доповнено аналіз наукової та методичної літератури; систематизовано й узагальнено отримані дані, сформульовано висновки; упроваджено результати в практику; оформлено текст дисертаційної роботи.

Третій розділ **«Ефективність спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії»** містить результати експериментального дослідження, визначення характеру та відмінності спільної діяльності в спортивних командах із різним типом взаємодії та рівнем кваліфікації, взаємозв'язок із груповою ефективністю та психометричну адаптацію опитувальника групової ефективності спортивної команди.

Для визначення характеру спільної діяльності в спортивних командах із різним типом взаємодії проведено порівняльний аналіз якісних показників спільної діяльності, встановлено рейтинг спортивних команд (рис. 2). Найбільшу суму рангів (19) зафіксовано в командах зі спільно-синергічним типом взаємодії. Найвищі результати було зареєстровано за якісними показниками спільної діяльності групової самооцінки, групової організованості, групової ідентичності, групових ролей команди.

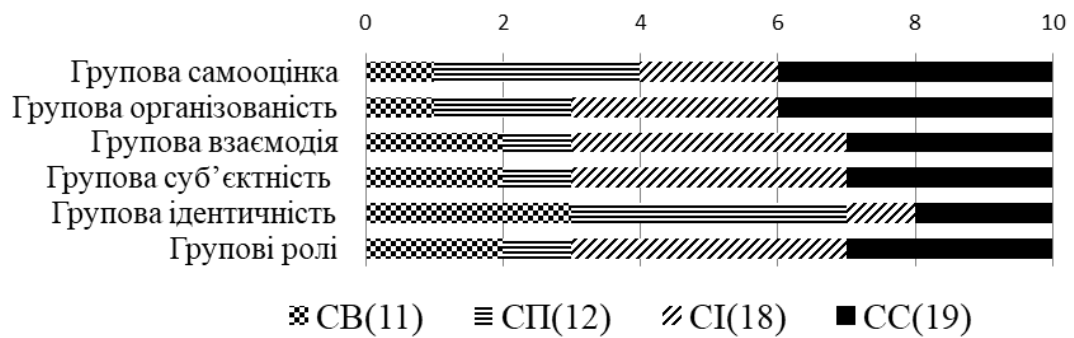

Рис. 2. Співвідношення характеристик ефективності спільної діяльності в спортивних командах із різним типом взаємодії за Н-критерієм Крускала – Уолліса ($H = 7,81 / 42,64$, $p \leq 0,05$, $v = 3$, $n = 325$): CI – спільно-індивідуальний; СП – спільно-послідовний; СС – спільно-синергічний; СВ – спільно-взаємопов'язаний

Найнижчі показники за сумою рангів (11) зафіксовано у команд з спільно-взаємопов'язаним типом взаємодії. Проміжне друге, третє значення суми рангів відповідно отримали спільно-індивідуальний (18), спільно-послідовний (12) типи.

За результатами ранжування та встановленого рейтингу спортивних команд із різним типом взаємодії за показниками групової ефективності ми також зафіксували найбільшу суму рангів (20) у командах зі спільно-синергічним типом взаємодії (рис. 3), менший ранг (13) – у командах зі спільно-індивідуальним типом взаємодії. Найнижчі показники зафіксовано в командах зі спільно-взаємопов'язаним (9) та спільно-послідовним (8) типом взаємодії.

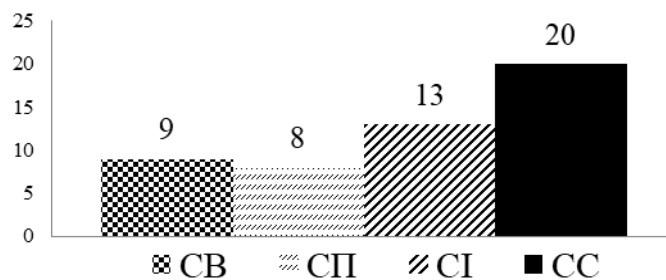

Рис. 3. Рейтинг групової ефективності спортивних команд із різним типом взаємодії: CI – спільно-індивідуальний; СП – спільно-послідовний; СС – спільно-синергічний; СВ – спільно-взаємопов'язаний

Команди зі спільно-синергічним типом взаємодії характеризуються ретельною узгодженістю спільних дій з абсолютним дублюванням рольових позицій, як наслідок, високою сенситивністю та щільністю внутрішньоконандних стосунків, необхідних для високого групового результату.

Установлено відмінності спільної діяльності спортсменів різних кваліфікаційних груп. За підсумками порівняльного аналізу якісних показників спільної діяльності визначено рейтинг у групах спортсменів різної кваліфікації (рис. 4). Найбільшу суму

рангів (22) зафіксовано у групі спортсменів майстрів спорту міжнародного класу. У спортсменів вищої кваліфікації краще розвинуті показники групової самооцінки, групової організованості, групової взаємодії, групової ідентичності та рольового репертуару групи. Найменші показники за сумою рангів (7) зафіксовано у групі спортсменів I розряду. Проміжні (друге і третє) значення сум рангів відповідно отримали групи спортсменів майстри спорту (18) та кандидати в майстри спорту (13).

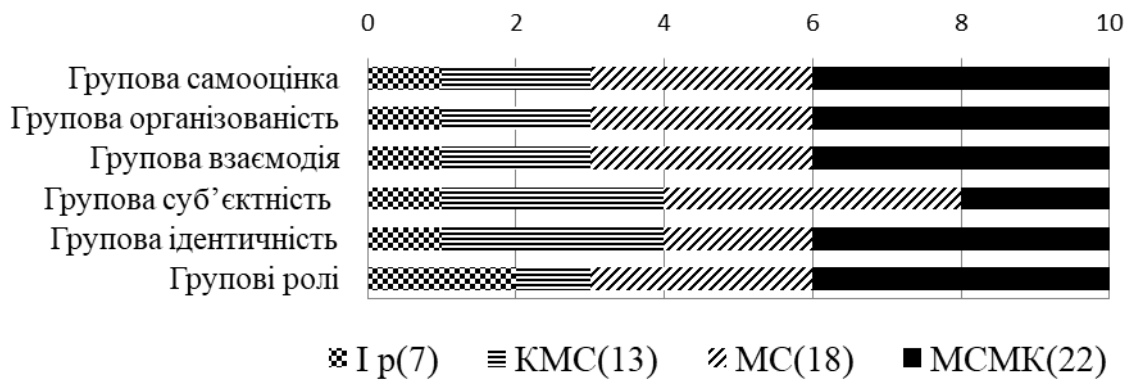

Рис. 4. Співвідношення характеристик ефективності спільної діяльності в групах спортсменів різної кваліфікації за Н-критерієм Крускала – Уолліса ($H = 8,8 / 58,54$, $p \leq 0,05$, $v = 3$, $n = 325$): MCMK – майстри спорту міжнародного класу; MC – майстри спорту; KMC – кандидати в майстри спорту; I p – I розряд

Узагальнені дані свідчать про те, що з удосконаленням спортивної майстерності відбувається закономірне посилення ступеня спільності у виконанні змагальних дій та зусиль для досягнення групового результату.

Відповідно до аналізу статистично достовірних відмінностей у показниках групової ефективності групи спортсменів різної кваліфікації було здійснено ранжування даних та встановлено рейтинг (рис. 5).

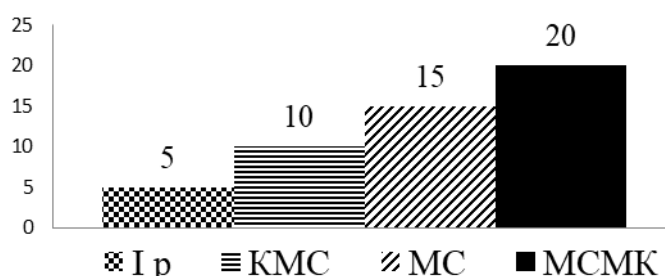

Рис. 5. Рейтинг групової ефективності групи спортсменів різної кваліфікації: MCMK – майстри спорту міжнародного класу; MC – майстри спорту; KMC – кандидати в майстри спорту; I p – I розряд

Зареєстровано чітку послідовність зростання даних, які змінювалися з удосконаленням кваліфікації. Найвищі показники зафіксовано в майстрів спорту міжнародного класу (20), дещо нижчі – у майстрів спорту (15) та кандидатів у

майстри спорту (10). Найнижчі показники – у спортсменів I розряду (5). Підвищення якості спільної діяльності відбулося за рахунок накопиченого досвіду міжособистісної взаємодії, сформованої згуртованості команди та емпірично відпрацьованого формату сумісності у груповій взаємодії.

За результатами аналізу щільності взаємозв'язків групової ефективності та якісних показників ефективності спільної діяльності було встановлено рейтинг, який графічно представлено на рис. 6.

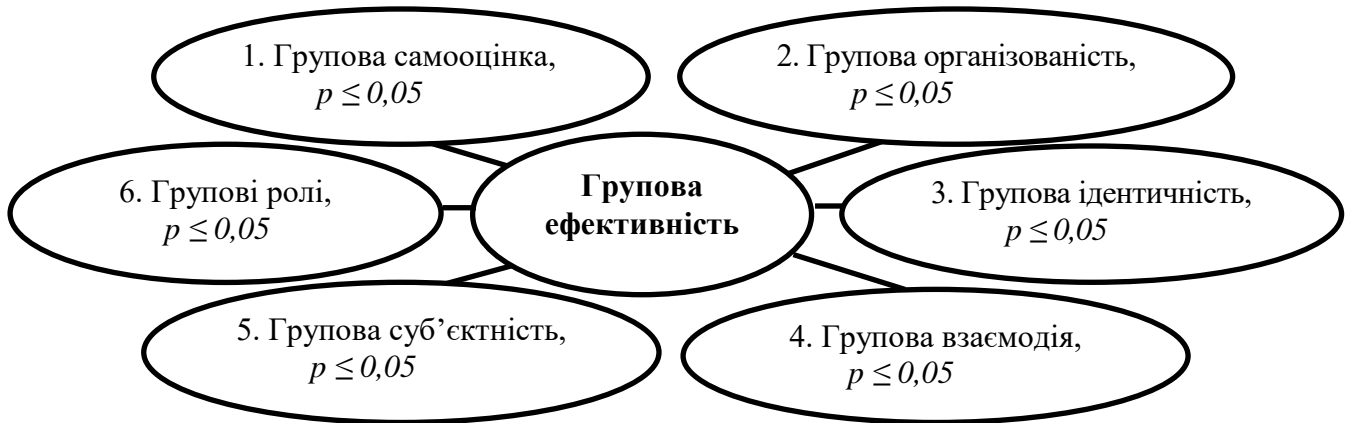

Рис. 6. Зв'язки (r_s) групової ефективності з показниками спільної діяльності спортивних команд ($r_{кр.} = 0,138, p \leq 0,05, n = 325$)

Найвище кореляційне значення (0,524) зафіксовано в показниках зв'язку «групова ефективність» та «групова самооцінка» команди. Дещо менший (0,374) встановлено взаємозв'язок з показником «групова організованість». Проміжні (третє та четверте) значення коефіцієнта кореляції відповідно отримали якісні показники спільної діяльності «групова ідентичність» (0,279) та «групова взаємодія» (0,273). Найменший статистично вірогідний взаємозв'язок та відповідно коефіцієнт кореляції зареєстровано за показниками «групова суб'єктність» (0,144) та «групові ролі» (0,141). Отримані результати дали змогу сформулювати цілісне уявлення про природу взаємозв'язків групової ефективності в просторі спільної діяльності, зробити висновок про її феноменологічну відокремленість та водночас взаємопов'язаність з іншими психологічними детермінантами спільної діяльності спортивної команди.

Представлено психометричну адаптацію англomовного опитувальника групової ефективності спортивної команди (Д. Фельц, С. Ліррг, 1998). Опитувальник, спрямований на визначення інтегративної характеристики ефективності спільної діяльності, що відображає загальне переконання команди в можливостях організувати й виконувати спільні дії, необхідні для досягнення результату.

Адаптація опитувальника передбачала такі етапи: 1. Аналіз вихідних теоретичних засад. 2. Переклад опитувальника та інструкцій до нього українською мовою. 3. Перевірка валідності та надійності. 4. Стандартизація на відповідних вибірках.

Адаптована форма опитувальника містить 20 запитань, що стосуються уявної змагальної ситуації, описаної в інструкції, які відповідають п'яти компонентам:

здібність – оцінка можливостей демонструвати дії більш високої майстерності, ніж суперник; *єдність* – оцінка спільності у діях; *стійкість* – оцінка опору можливим невдачам; *підготовленість* – оцінка внутрішньопсихологічної налаштованості на конкретні змагання; *зусилля* – оцінка готовності демонструвати найкращі можливості. Запитання передбачають варіанти відповідей, які учасникові запропоновано оцінити за 10-бальною шкалою Лайкерта. Усі результати психометричної адаптації підтвердили внутрішню та зовнішню валідність опитувальника.

У четвертому розділі «Програма підвищення ефективності спільної діяльності спортивних команд» викладено теоретичне та експериментальне обґрунтування авторської програми, спрямованої на розширення та активізацію можливостей спільної діяльності кваліфікованих спортсменів. Авторську програму визначено як цілеспрямовану та стандартизовану послідовність дій у процесі систематизованого виконання визначених наперед процедур, спрямованих на вироблення нових навичок, які передбачають формування ефективних моделей спільної діяльності спортсменів у командах із урахуванням типу їх взаємодії.

Наведено основні етапи авторської програми, принципи та правила роботи, завдання та порядок методичних дій, які були дотримані у процесі організації та проведення заходу, а також представлено методи та прийоми, які використовували під час тренувальних занять. Описано план формувального експерименту, обґрунтовано застосування методів статистичної обробки результатів, проаналізовано та узагальнено отримані дані. Установлено динаміку змін якісних показників ефективності спільної діяльності, а також технічного виконання ігрових прийомів завдяки авторській програмі.

У формувальній частині дослідження взяли участь 30 спортсменів віком від 17 до 24 років ($19,9 \pm 1,9$ р.), які спеціалізуються у волейболі за спортивною кваліфікацією кандидатів у майстри спорту та І розряду, що розподілені на нееквівалентні експериментальну групу ($n = 14$) – команда Вінницького національного аграрного університету, та контрольну групу ($n = 16$) – команда Інституту фізичного виховання і спорту Вінницького державного педагогічного університету.

Авторська програма розрахована на 44 години, 22 тренувальні заняття, які проводилися двічі на тиждень у підготовчому періоді на етапі спеціалізованої базової підготовки. Тривалість усього дослідження становила десять тижнів. Попередньо було визначено рівень ефективності спільної діяльності спортивних команд із використанням комплексу діагностичних методик. Авторська програма складалася з чотирьох послідовно розвивальних блоків, спрямованих на розвиток індивідуальної ефективності, згуртованості, групової суб'єктності та групової ідентичності спортивної команди. У результаті проведеної роботи було виокремлено основні педагогічні прийоми, спрямовані на регуляцію ефективності спільної спортивної діяльності, що можуть бути використані тренерами в процесі навчально-тренувальної діяльності.

Установлено, що в експериментальній групі зміщення відбулося в 39 із 41 досліджуваного якісного показника спільної діяльності, які є достовірно відмінними, проти 17 таких зміщень у контрольній групі. Застосування авторської

програми дало змогу підвищити в експериментальній групі всі показники *«групової самооцінки команди»*: «здатність групи вирішувати складні ситуації» ($T = 11,00$; $p < 0,01$), «фізична підготовленість команди» ($T = 7,50$; $p < 0,01$), «технічна підготовленість команди» ($T = 5,00$; $p < 0,01$), «тактична підготовленість команди» ($T = 14,00$; $p < 0,01$), «ефективність командної взаємодії» ($T = 3,50$; $p < 0,01$), «середнє значення» ($T = 3,00$; $p < 0,01$). У контрольній групі такі зміни зафіксовано за чотирма показниками: «здатність групи вирішувати складні ситуації» ($T = 13,50$; $p < 0,01$), «фізична підготовленість команди» ($T = 12,50$; $p < 0,01$), «технічна підготовленість команди» ($T = 23,00$; $p < 0,01$) та «середнє значення» ($T = 14,00$; $p < 0,01$). В експериментальній групі підвищилися дані в чотирьох показниках *«групової організованості»*: «спрацьованість» ($T = 5,00$; $p < 0,01$), «психологічна сумісність» ($T = 13,00$; $p < 0,01$), «успішність виконання поставлених спортивних завдань» ($T = 13,00$; $p < 0,01$); «середнє значення» ($T = 6,00$; $p < 0,01$), що підтверджує здатність команди, як колективного суб'єкта спільної діяльності, до активної перебудови неупорядкованого групового стану та дій в упорядкований, визначений. У контрольній групі зміни зафіксовано за показником «спрацьованість» ($T = 27,50$; $p < 0,05$). Підвищилися всі показники *«групової взаємодії»* експериментальної групи: «спрямованість активності» ($T = 3,00$; $p < 0,01$), «організованість» ($T = 13,00$; $p < 0,01$), «інтелектуальна комунікативність» ($T = 10,00$; $p < 0,01$), «психологічний клімат» ($T = 15,00$; $p < 0,01$), «оцінка ступеня розвитку» ($T = 1,00$; $p < 0,01$); «середнє значення» ($T = 1,00$; $p < 0,01$), що свідчить про її позитивні зміни в поліпшенні ступеня розвитку взаємодії в команді. У контрольній групі зміни зафіксовано за трьома показниками: «спрямованість активності» ($T = 25,50$; $p < 0,05$), «організованість» ($T = 12,00$; $p < 0,01$) та «психологічний клімат» ($T = 14,50$; $p < 0,02$). Змінилися в експериментальній групі чотири показники *«групової суб'єктності»*, а саме: «потенційна суб'єктність» ($T = 9,00$; $p < 0,01$), «реальна суб'єктність» ($T = 25,00$; $p < 0,05$), «рефлексуюча суб'єктність» ($T = 8,50$; $p < 0,01$); «середнє значення» ($T = 5,00$; $p < 0,01$). Це явище поліпшило командне бачення, яке базується на взаємозв'язку і взаємозалежності членів команди та їх рефлексивності. Відбулися зміщення в експериментальній групі в шести показниках *«групової ідентичності»*: «самокатегоризація» ($T = 5,00$; $p < 0,01$), «валентність ідентифікації» ($T = 10,00$; $p < 0,01$), «емоційна прив'язаність» ($T = 10,50$; $p < 0,01$), «спільність групових цілей і цінностей» ($T = 13,50$; $p < 0,01$), «середнє значення» ($T = 2,00$; $p < 0,01$), «графічна шкала оцінювання організаційної ідентифікації» ($T = 8,00$; $p < 0,01$), що засвідчує їх позитивну зміну в усвідомленні тотожності та цілісності групи. У контрольній групі такі зміни зафіксовано за трьома показниками «валентність ідентифікації» ($T = 26,00$; $p < 0,05$), «емоційна прив'язаність» ($T = 15,00$; $p < 0,01$) та «графічна шкала оцінювання організаційної ідентифікації» ($T = 27,00$; $p < 0,05$). В експериментальній групі відбулися зміщення в семи показниках *«групових ролей»*: «діючий» ($T = 14,50$; $p < 0,01$), «порушник спокою» ($T = 0,00$; $p < 0,01$), «мислитель» ($T = 8,00$; $p < 0,01$), «дослідник ресурсів» ($T = 9,50$; $p < 0,01$), «оцінювач» ($T = 6,00$; $p < 0,01$), «колективіст» ($T = 3,50$; $p < 0,01$) та «середнє значення» ($T = 24,00$; $p < 0,05$), що підтверджує конструктивні зміни рольового репертуару команди щодо виконання спільних дій, у контрольній групі такі зміни відбулися в чотирьох показниках: «голова» ($T = 14,00$; $p < 0,01$),

«мислитель» ($T = 27,00$; $p < 0,05$), «дослідник ресурсів» ($T = 31,00$; $p < 0,05$), «середнє значення» ($T = 15,00$; $p < 0,01$). Окрім того, зафіксовано зсув усіх показників «групової ефективності»: «здібність» ($T = 4,5$; $p < 0,01$), «єдність» ($T = 4,50$; $p < 0,01$), «стійкість» ($T = 10,00$; $p < 0,01$), «підготовленість» ($T = 6,0$; $p < 0,01$); «зусилля» ($T = 10,00$; $p < 0,01$) та «середнє значення» ($T = 3,00$; $p < 0,01$) – спортсменів експериментальної групи на відміну від контрольної групи, де зміна відбулася лише за показниками «стійкість» ($T = 23,00$; $p < 0,01$) і «зусилля» ($T = 15,50$; $p < 0,01$), що зумовлює підвищення ефективності спільної спортивної діяльності. Зафіксовані групові зміни свідчать про позитивний результат формувального експерименту, адже вказані показники, як було встановлено, належать до складу центральних детермінант ефективності спільної діяльності, сприяють її підвищенню у спортивних командах та диференціюють залежно від особливостей взаємодії між партнерами.

Також для перевірки ефективності авторської програми було здійснено педагогічне спостереження змагальної діяльності волейбольних команд експериментальної і контрольної груп з метою визначення впливу впровадження авторської програми на зміст технічних прийомів гри. У цьому дослідженні проаналізовано 20 ігор. Зафіксовано показники технічних прийомів: подача, прийом з подачі, нападний удар, блокування, гра в захисті та страхувальні дії. В експериментальній групі позитивні зміщення зафіксовано у 15 із 18 показників технічних прийомів, які є достовірно відмінними, у контрольній групі такі зрушення відбулися лише в 4 показниках. В експериментальній групі показник «вдало виконаний технічний прийом» збільшився на 13,2 %, у контрольній групі – на 10,7 %; показник «м'яч залишається у грі після виконання технічного прийому» зменшився в експериментальній групі на 7,5 %, у контрольній групі зріс на 1,0 %; показник «невдало виконаний технічний прийом» в експериментальній групі зменшився на 6,2 %, у контрольній групі – на 1,0 %. Отримані дані засвідчують ефективність авторської програми, оскільки реалізація технічних прийомів зросла за усіма показниками, що підкреслює практичну значущість нашої розробки.

У п'ятому розділі «**Аналіз та узагальнення результатів дослідження**» сформульовано основні результати дисертаційної роботи, розкрито їхню практичну і теоретичну значущість, а також перспективи подальшого практичного використання одержаних результатів.

Підтверджено дані інших дослідників щодо прогностичної цінності значення різноманітних аспектів ефективності спільної діяльності в спорті (С. Lirgg, D. Feltz, 1994; А. Bandura, 2001; А. Carron, 2002), її взаємозв'язку з іншими груповими процесами командоутворення (В. Mullen, 1994; N. Myers, 2004; R. Ramzaninezhad, 2009; J. R. Martinez, 2011; Т. Iancheva, 2012).

Доповнено наукові дані щодо особливості спільної діяльності спортивних команд та її специфіку в спортивних командах із різним типом взаємодії та рівнем кваліфікації (Г. В. Ложкін, 2005; В. М. Костюкевич, 2010; Ж. Л. Козіна, 2010; В. О. Мельник, 2012; Г. А. Лисенчук, 2014 та ін.).

Набули подальшого розвитку наукові дані про феноменологію спільної діяльності спортивних команд та її специфіку в спортивних командах із різним типом взаємодії та рівнем кваліфікації, що були започатковані в роботах відомих

авторів (Р. М. Белбін, 2003; А. Л. Журавлев 2005; О. С. Чернишов, С. В. Саричев, 2007; А. В. Ловаков, 2010 та ін.), а також методи оцінювання групової ефективності спортивної команди (R. Ramzaninezhad, 2009; J. Martinez, F. Guillen, D. Feltz, 2011) як засобу діагностики та контролю ефективності спільної діяльності спортивних команд.

Удосконалено понятійний апарат для визначення організаційно-процесуальних сторін групової ефективності спортивної команди та її регуляторні функції в межах спільної діяльності спортсменів (А. Бандура, 2001; А. Л. Журавлев, 2005; С. Кенані, 2006; J. Martinez, 2011; Д. О. Казаков, 2014).

Уперше обґрунтовано авторську програму регуляції спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-взаємопов'язаного типу взаємодії). Отримано наукові дані про відмінності спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, груп спортсменів різної кваліфікації. Теоретично обґрунтовано та експериментально операціоналізовано регулятори ефективності спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, зокрема процеси розвитку групових феноменів: ідентифікації, суб'єктності, самооцінки, розподілу ролей, організованості та взаємодії.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз та узагальнення літературних джерел свідчить, що, попри зацікавленість вивченням спільної діяльності спортивних команд, малорозробленими залишаються методичні аспекти діагностики, розвитку та контролю спільних змагальних (тренувальних) дій.

Унаслідок дефіциту засобів регуляції спільної діяльності спортсменів може порушитися баланс розподілу уваги спортивного педагога між запитом на прояви індивідуальності та групових вимог, створюючи підстави для редукції ефективності спортивної самореалізації. Отже, виникає необхідність у поглибленому аналізі та створенні на цій основі спеціальної програми розвитку навичок спільної діяльності.

У процесі роботи досліджено організаційно-процесуальні характеристики спільної діяльності спортивної команди, що є динамічно упорядкованою сукупністю стійких спільно-індивідуальних психологічних особливостей, які виникають у процесі виконання спільних спортивних дій, ініціюють утворення особливих внутрішньоконандних інтегративних новоутворень, які зумовлюють якість взаємодії та позначаються на загальній її ефективності. У результаті теоретичного аналізу обґрунтовано новий підхід до вивчення спільної діяльності спортивних команд, що базується на вивченні ефектів внутрішньогрупової взаємодії. Визначено поняття ефективності спільної діяльності спортивної команди – це консолідований результат взаємодії складноорганізованих взаємопов'язаних компонентів спільної діяльності з утворенням цілісної системи, унікальність організації якої детермінує низку функціональних параметрів групового суб'єкта та визначає якість спільних дій.

2. У результаті порівняльного аналізу якісних показників ефективності спільної діяльності: групової самооцінки, рольового репертуару, ідентичності, суб'єктності, взаємодії та організованості – встановлено рейтинг спортивних команд із різним типом взаємодії. Найвища сума рангів (19) – у команд зі спільно-синергічним типом

взаємодії за показниками групової самооцінки, групової організованості, групової ідентичності, групових ролей команди. Найнижчий ранг (11) – у команд зі спільно-взаємопов'язаним типом взаємодії, де найвище значення зафіксовано за одним показником ролі в команді.

За показниками групової ефективності найвищу суму рангів (20) зафіксовано в команд зі спільно-синергічним типом взаємодії, найбільші значення зареєстровано за показниками «здібність» ($N = 16,33$; $p < 0,001$), «стійкість» ($N = 11,09$; $p < 0,011$), «підготовленість» ($N = 17,71$; $p < 0,001$), «зусилля» ($N = 9,77$; $p < 0,021$), «середнє значення» ($N = 11,40$; $p < 0,009$). Найнижчий ранг (8) зафіксовано в команд зі спільно-послідовним типом взаємодії.

Команди зі спільно-синергічним типом взаємодії характеризуються ретельною узгодженістю спільних дій з абсолютним дублюванням ролевих позицій, як наслідок, високою сенситивністю та щільністю внутрішньоконандних стосунків, необхідних для високого групового результату.

3. Аналізуючи відмінності спільної діяльності спортсменів різних кваліфікаційних груп, зауважимо, що найвищу суму рангів (22) зафіксовано у групі спортсменів майстрів спорту міжнародного класу за показниками групової самооцінки, групової організованості, групової ідентичності та групової взаємодії. Найнижчий ранг (7) – у групі спортсменів першого розряду.

Удосконалення спортивної майстерності відбувається завдяки збільшенню ступеня спільності у виконанні змагальних дій та зусиль для досягнення групового результату.

У результаті визначення послідовності зростання даних показників групової ефективності найвищу суму рангів (20) зафіксовано в майстрів спорту міжнародного класу за показниками «здібність» ($N = 44,84$; $p < 0,001$); «єдність» ($N = 24,44$; $p < 0,001$); «стійкість» ($N = 32,87$; $p < 0,001$); «підготовленість» ($N = 55,25$; $p < 0,001$); «зусилля» ($N = 40,53$; $p < 0,001$); «середнє значення» ($N = 48,53$; $p < 0,001$). Найнижчий ранг (5) – у спортсменів першого розряду. Про це свідчить підвищення якості спільної спортивної діяльності за рахунок накопиченого досвіду міжособистісної взаємодії, сформованої згуртованості команди та емпірично відпрацьованим форматом сумісності у груповій взаємодії.

4. Аналіз кореляційних взаємозв'язків показників групової ефективності та якісних показників ефективності спільної діяльності спортивних команд дав змогу встановити їх рейтинг: «групова самооцінка» ($r = 0,524$; $p < 0,05$), «групова організованість» ($r = 0,374$; $p < 0,05$), «групова ідентичність» ($r = 0,279$; $p < 0,05$), «групова взаємодія» ($r = 0,273$; $p < 0,05$), «групова суб'єктність» ($r = 0,144$; $p < 0,05$) та «групові ролі» ($r = 0,141$; $p < 0,05$). За результатами встановлено феноменологічну відокремленість групової ефективності та водночас взаємопов'язаність з іншими психологічними детермінантами спільної діяльності спортивної команди.

5. З метою оцінювання загального переконання команди в можливості організувати й виконувати спільні дії, необхідні для реалізації завдань, адаптовано опитувальник групової ефективності спортивної команди. Адаптована форма опитувальника містить твердження, що стосуються змагальної ситуації, описаної в інструкції, та передбачає 10-бальну оцінювальну шкалу Лейкерта за п'ятьма показниками: «здібність», «єдність», «стійкість», «підготовленість» та «зусилля».

Стандартизація опитувальника встановила його високий рівень психометричних стандартів, зокрема інструментальну та конвергентну валідність, ретестову та одномоментну надійність, консистентність і репрезентативність.

6. Експериментальна перевірка засобів регуляції спільної діяльності спортивних команд, здійснена за авторською програмою, довела наявність позитивних змін у її якісних показниках. Компонентами підвищення ефективності спільної діяльності під час проведення формувального експерименту стали розвиток індивідуальної ефективності, командної згуртованості, групової суб'єктності команди та групової ідентичності спортивної команди. Виокремлено основні педагогічні прийоми, спрямовані на регуляцію ефективності спільної спортивної діяльності, які можуть використовувати тренери в процесі навчально-тренувальної діяльності.

За результатами авторської програми в експериментальній групі зміщення відбулося в 39 із 41 досліджуваного якісного показника спільної діяльності, на відміну від контрольної групи, де вірогідні зміни були зафіксовані за сімнадцятьма експериментальними показниками.

Результати оцінювання показника «групової ефективності» волейбольної команди експериментальної групи збільшилися за усіма шкалами: «здібність» ($T = 4,50$; $p < 0,01$), «єдність» ($T = 4,50$; $p < 0,01$), «стійкість» ($T = 10,00$; $p < 0,01$), «підготовленість» ($T = 6,0$; $p < 0,01$), «зусилля» ($T = 10,00$; $p < 0,01$) та «середнє значення» ($T = 3,00$; $p < 0,01$). За результатами контрольної групи зафіксовано зміну показників «стійкість» ($T = 23,00$; $p < 0,01$) і «зусилля» ($T = 15,50$; $p < 0,01$).

7. Аналіз змагальної діяльності волейбольних команд із різним рівнем групової ефективності встановив, що команда, яка займалася за спеціалізованою авторською програмою, мала вищий рівень групової ефективності, а також вищий рівень результативності змагальної діяльності. В експериментальній групі позитивні зміщення зафіксовано у 15 із 18 показників технічних прийомів, у контрольній групі такі зрушення відбулися лише в 4 показниках.

В експериментальній групі показник «вдало виконаний технічний прийом» збільшився на 13,2 %, у контрольній групі – на 10,7 %; показник «м'яч залишається у грі після виконання технічного прийому» зменшився в експериментальній групі на 7,5 %, у контрольній групі зріс на 1,0 %; показник «невдало виконаний технічний прийом» в експериментальній групі зменшився на 6,2 %, у контрольній групі – на 1,0 %.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень, пов'язаних із розвитком спільної діяльності спортивних команд, є поглиблене вивчення особливостей спортивної взаємодії, умов її організації в командах різних видів спорту, кваліфікаційних рівнів, розроблення нових психолого-педагогічних засобів підвищення ефективності спільних спортивних дій, що є умовою досягнення командного результату.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

а) у наукових фахових виданнях:

1. Kolosov A. Roles Distribution and Group Identification in Sport Teams with Joint-Consistent Interaction Mode / A. B. Kolosov, S. M. Voutenko // International Multidisciplinary Journal «European Researcher» – Sochi, 2012. – Vol. 23, N 6-1 June. – P. 989–992. – ISSN 2219-8229.

Особистий внесок здобувача полягає в систематизації даних спеціальної літератури, їх аналізі й узагальненні.

2. Войтенко С. М. Розвиток наукових уявлень про спільну спортивну діяльність: феноменологія, структура, регуляція / С. М. Войтенко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2013. – Вип. 26(1). – С. 55–65.

3. Войтенко С. М. Ефективність суб'єкта спортивної діяльності: теоретичні засади та емпіричні фактори / С. М. Войтенко // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вип. 16. – Вінниця, 2013. – С. 100–107.

4. Войтенко С. М. Аналіз зв'язків групової ефективності з якісними показниками спільної діяльності спортивних команд / С. М. Войтенко // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – Вінниця, 2014. – Вип. 18, т. 1. – С. 367–374.

5. Колосов А. Б. Психометрична адаптація опитувальника групової ефективності спортивної команди / А. Б. Колосов, С. М. Войтенко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2014. – Вип. 32 (4). – С. 46–51.

Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні психометричних розрахунків на всіх етапах адаптації опитувальника та їх наукової інтерпретації.

6. Войтенко С. М. Підвищення групової ефективності волейбольної команди на етапі спеціалізованої базової підготовки / С. М. Войтенко // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2015. – № 4 (22). – С. 19–27.

7. Колосов А. Б. Оцінка спільної діяльності спортивних команд різної кваліфікації / А. Б. Колосов, С. М. Войтенко // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2016. – № 1. – С. 58–63.

Особистий внесок здобувача полягає у постановці проблеми, описі її актуальних положень, включаючи аналіз літературних джерел, інтерпретації даних та формулюванні висновків.

8. Войтенко С. М. Порівняльний аналіз змагальної діяльності волейбольних команд із різним рівнем групової ефективності / С. М. Войтенко // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – Вінниця, 2016. – Вип. 1. – С. 271–278.

б) в інших виданнях:

9. Kolosov A. Cognitive resource of athlete's resistance to stress / Kolosov A., Voitenko S. // XVI International Scientific Congress «Olympic Sports and Sport for All» & VI International Scientific Congress «Sport, Stress, Adaptation» (National Sports Academy «Vassil Levski», Sofia, Bulgaria, May, 17–19, 2012. – P. 633–635.

Особистий внесок здобувача полягає в систематизації даних спеціальної літератури, їх аналізі й узагальненні.

10. Колосов А. Б. Ролевое распределение и групповая идентификация в спортивных командах с совместно-последовательным типом взаимодействия / А. Б. Колосов, С. М. Войтенко // Спортивная медицина. Здоровье и физическая культура : материалы Всерос. (с междунар. участием) науч.- практ. конф. – Сочи ; Волгоград, 2012. – С. 677–681.

Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні теоретичного аналізу проблеми, обробці емпіричного матеріалу та проведенні математико-статистичних розрахунків.

11. Войтенко С. М. Співвідношення ролевого статусу та групової ідентифікації чоловіків та жінок у спільній спортивній діяльності / С. М. Войтенко // Психологічні проблеми сучасності : зб. наук. пр. X наук-практ. конф. студ. та молодих вчених з міжнар. участю. – Львів, 2013. – С. 178–181.

12. Войтенко С. М. Групповая эффективность спортивной команды: содержательный анализ / С. М. Войтенко // Рудиковские чтения : сб. материалов IX Междунар. науч.-практ. конф. психологов спорта и физ. культуры. – Москва, 2013. – С. 44–46.

13. Колосов А. Б. Психическое состояние спортсмена как регулятивный ресурс совместной деятельности / А. Б. Колосов, С. М. Войтенко // Университетский и олимпийский спорт: две модели – одна цель? : сб. тез. докл. конф. Междунар. федерации студенческого спорта. – Казань, 2013. – С. 337–339.

Особистий внесок здобувача полягає у здійсненні теоретичного аналізу проблеми, обробці емпіричного матеріалу та проведенні математико-статистичних розрахунків.

14. Войтенко С. М. Методика підвищення групової ефективності спортивних команд : навч.-метод. посіб. / С. М. Войтенко. – Вінниця : ОЦ ВНАУ, 2015. – 122 с.

15. Войтенко С. М. Порівняльний аналіз якісних показників ефективності спільної діяльності в спортивних командах з різним типом взаємодії / С. М. Войтенко // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. праць. – Вінниця, 2015. – Вип. 19, т. 2. – С. 51–60.

16. Войтенко С. М. Спортивное взаимодействие и здоровьесберегающая компетентность студентов [Электронный ресурс] / С. М. Войтенко // Науч.-практ. конф. с междунар. участием, посвящ. 70-летию победы в Великой Отечественной войне. – Омск, 2015. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=24134332>

АНОТАЦІЯ

Войтенко С. М. Психолого-педагогічні засоби регуляції спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з фізичного виховання та спорту зі спеціальності 24.00.01 – олімпійський і професійний спорт. – Львівський державний університет фізичної культури, Львів, 2017.

У дисертації досліджено сучасні наукові підходи підвищення ефективності психолого-педагогічних засобів регуляції спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, зокрема процеси розвитку групових феноменів: ідентифікації, суб'єктності, самооцінки, розподілу ролей, організованості та

взаємодії. Охарактеризовано внутрішньогруповий механізм підвищення групової ефективності як один із найважливіших аспектів формування та розвитку спільної діяльності спортивної команди.

Проведено порівняльний аналіз та отримано наукові дані про відмінності спільної діяльності спортивних команд із різним типом взаємодії, груп спортсменів різної кваліфікації. Виявлено взаємозв'язок показників групової ефективності з якісними показниками спільної діяльності спортивних команд. Адаптовано методичку оцінювання групової ефективності спортивної команди як засобу діагностики та контролю ефективності спільної діяльності спортивних команд.

Для розв'язання поставлених завдань обґрунтовано авторську програму регуляції спільної діяльності спортивних команд (на прикладі команд спільно-взаємопов'язаного типу взаємодії), на основі якої складено практичні рекомендації. Аналіз та інтерпретація результатів формувального експерименту свідчать про успішність її застосування.

Ключові слова: спільна спортивна діяльність, типи взаємодії, групи спортсменів різної кваліфікації, програма розвитку групової ефективності.

АННОТАЦІЯ

Войтенко С. М. Психолого-педагогические средства регуляции совместной деятельности спортивных команд с разным типом взаимодействия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по физическому воспитанию и спорту по специальности 24.00.01 – олимпийский и профессиональный спорт. – Львовский государственный университет физической культуры, Львов, 2017.

Использованы такие методы исследований: анализ специальной литературы, педагогический эксперимент, методы математической статистики. Исследования проведены на базе Государственного научно-исследовательского института физической культуры и спорта. В исследованиях приняли участие 325 спортсменов, среди них 260 мужчин и 65 женщин. Комплектование групп осуществлялось в соответствии с типом взаимодействия (взаимосвязанным, синергическим, последовательным, индивидуальным) и квалификацией от I разряда до уровня мастера спорта международного класса.

Основными показателями, обуславливающими повышение эффективности психолого-педагогических средств регуляции совместной деятельности спортивных команд в исследовании, являются групповая идентичность, групповая субъектность, групповые роли, групповое взаимодействие, групповая организованность и групповая самооценка. В результате теоретического анализа была представлена схема топологии групповой эффективности спортивной команды в пространстве «совместная деятельность – групповая результативность».

Определены эффективные направления психолого-педагогического вмешательства, направленные на коррекцию и расширение возможностей совместной спортивной деятельности. Охарактеризован внутригрупповой механизм повышения групповой эффективности как один из важнейших аспектов формирования и развития совместной деятельности спортивной команды.

Установлены различия совместной деятельности спортивных команд с разным типом взаимодействия и уровнем спортивной квалификации. Определен высокий рейтинг команд с совместно-синергическим типом взаимодействия, а также группы спортсменов высшей квалификации.

Установлена взаимосвязь показателей групповой эффективности с качественными показателями совместной деятельности спортивных команд. Полученные результаты подтвердили феноменологическую обособленность и одновременно взаимосвязь с другими психологическими детерминантами совместной деятельности спортивной команды. Адаптирована методика оценки групповой эффективности спортивной команды как средства диагностики и контроля эффективности совместной деятельности спортивных команд.

Для решения поставленных задач обосновано авторскую программу регуляции совместной деятельности спортивных команд (на примере команд совместно-взаимосвязанного типа взаимодействия).

По результатам авторской программы в экспериментальной группе смещение произошло в 39 из 41 исследуемого качественного показателя совместной деятельности, в отличие от контрольной группы, где вероятные изменения были зафиксированы по семнадцати экспериментальным показателям. Использование авторской программы позволило повысить уровень соревновательной деятельности волейбольной команды экспериментальной группы, где положительные смещения зафиксированы в 15 из 18 показателей технических приемов, в контрольной группе такие сдвиги произошли только в 4 показателях. Анализ результатов исследования и интерпретация данных формирующего эксперимента свидетельствуют о том, что совместную деятельность спортивных команд можно успешно повышать с помощью разработанной авторской программы, где произошло достоверное улучшение показателей.

Сформулированы практические рекомендации, адресованные спортсменам и тренерам, реализация которых будет способствовать повышению эффективности спортивно-педагогического процесса.

Результаты исследований внедрены в учебно-тренировочный процесс национальных сборных команд Украины, а также в учебный процесс студентов.

Ключевые слова: совместная спортивная деятельность, типы взаимодействия, группы спортсменов разной квалификации, программа развития групповой эффективности.

ABSTRACT

Voytenko S. M. Psychological and pedagogical means of sport teams with the different types of interactions joint activity regulation. – Manuscript.

The dissertation for obtaining a Candidate of Science scientific degree in Physical Education and Sport, in speciality 24.00.01 – Olympic and Professional Sport. – Lviv State University of Physical Culture, Lviv, 2017.

The phenomenon of sport teams' joint activity efficiency is studied in the dissertation. Much attention has been paid to the development of identification, self-esteem, organization, and interaction as the main group phenomenon in a sport team. The

joint activity of sporting teams has been analyzed and classified according to the different types of co-operation and sportsmen qualification level. It has been described inner group mechanism to increase group effectiveness to develop sport team's joint activity.

It has been carried out comparative analyses to get information about differences in sport teams' joint activity depending on different types of cooperation and different sportsmen qualification levels. It has been displayed the correlation between the indexes of group activity effectiveness and quality of sport team joint activity. It has been adapted the evaluation methods of sport team group effectiveness as a means to control sport team group effectiveness.

To solve the tasks it has been grounded the program of sport teams with the different types of interactions joint activity regulation (on the sample of common cooperation type interaction). It has been given practical recommendations. The experiment results analysis and interpretation have proved their successful using.

Key words: joint sport activity, type of interaction, different qualification levels sportsmen groups, increase group-efficiency program.

Підписано до друку 15.11.2017 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 303. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>